PRACE NAUKOWE
Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
RESEARCH PAPERS
of Wrocław University of Economics

240

Gospodarka przestrzenna

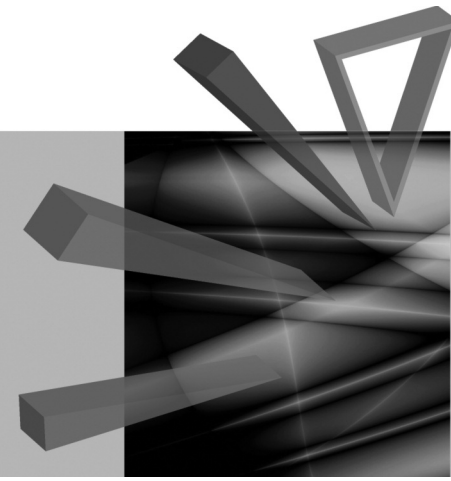

Redaktorzy naukowi
Anna Dybała
Jacek Potocki

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2011

Recenzenci: Beata Filipiak, Krystian Heffner, Krzysztof Mazurski

Redaktor Wydawnictwa: Dorota Pitulec

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Barbara Cibis

Łamanie: Comp-rajt

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna na stronie www.ibuk.pl

Streszczenia opublikowanych artykułów są dostępne w międzynarodowej bazie danych The Central European Journal of Social Sciences and Humanities http://cejsh.icm.edu.pl oraz w The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com, a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiejkolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2011

ISSN 1899-3192
ISBN 978-83-7695- 256-7

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk: Drukarnia TOTEM

Spis treści

Wstęp 7

Franciszek Adamczuk: Nowa strategia rozwoju Euroregionu Neisse--Nisa-Nysa (ERN) – próba systematyzacji założeń i najważniejszych priorytetów 9

Dariusz Głuszczuk: Innowacje we współczesnych koncepcjach rozwoju regionalnego 21

Marian Kachniarz: Modele przekształceń szpitali 33

Bogdan Klepacki, Barbara Kusto: Kapitał ludzki władz samorządowych a poziom rozwoju gmin (na przykładzie województwa świętokrzyskiego) ... 46

Natalia Krawczyszyn: Turystyczne marki „Citywalk" i „Fortfan" jako przykład tansgranicznej współpracy sieciowej 58

Urszula Markowska-Przybyła: Rola władz publicznych we wspieraniu kapitału społecznego 68

Zbigniew Piepiora: Finansowanie przeciwdziałania skutkom katastrof naturalnych w powiecie kamiennogórskim 80

Jacek Potocki: Przestrzenne rozmieszczenie miejsc letniego wypoczynku urlopowego w Polsce w 2010 roku 91

Andrzej Sztando: Bariery zarządzania strategicznego rozwojem lokalnym 104

Summaries

Franciszek Adamczuk: New strategy of development of the Euroregion Euroregion Neisse-Nisa-Nysa – an attempt of the systematization of assumptions and the most important priorities 20

Dariusz Głuszczuk: Innovation in modern concepts of regional development 32

Marian Kachniarz: Models of hospitals transformation 45

Bogdan Klepacki, Barbara Kusto: Human capital of local government authorities in relation to the level of commune's development (on an example of Świętokrzyskie voivodeship) 57

Natalia Krawczyszyn: "Citywalk" and "Fortfan" tourist brands as an example of transborder network co-operation 67

Urszula Markowska-Przybyła: The role of public authorities in supporting social capital 79

Zbigniew Piepiora: Financing the counteraction of the effects of natural disasters in Kamienna Góra county 90
Jacek Potocki: Spatial distribution of holiday destinations in Poland in 2010 103
Andrzej Sztando: Barriers of local development strategic management 115

PRACE NAUKOWE UNIWERSYTETU EKONOMICZNEGO WE WROCŁAWIU
RESEARCH PAPERS OF WROCŁAW UNIVERSITY OF ECONOMICS nr 240 • 2011

Gospodarka przestrzenna ISSN 1899-3192

Dariusz Głuszczuk
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

INNOWACJE WE WSPÓŁCZESNYCH KONCEPCJACH ROZWOJU REGIONALNEGO

Streszczenie: Opracowywane i modyfikowane koncepcje rozwoju regionalnego podlegają ciągłej ewolucji, ale jej przebieg nie ma charakteru liniowego. W konsekwencji nie ma jednej, całościowej, spójnej i uniwersalnej recepty na inicjowanie i wzmacnianie procesów rozwojowych w regionie, a podmioty je kształtujące mogą wybierać różne trajektorie pozytywnych przeobrażeń. Obecnie problem ten rozstrzyga się na rzecz teorii, które ogniskują się wokół elementów gospodarki opartej na wiedzy oraz rozwoju endogenicznego. W ich obrębie istotną rolę odgrywają szeroko pojęte innowacje. W tym kontekście każdy mechanizm rozwoju regionalnego może być materializowany w określonej przestrzeni (regionie), ale z uwzględnieniem jej specyfiki i potrzeby tworzenia oraz wdrażania innowacji. Postulatom tym sprzyja kształtowanie środowiska innowacyjnego, a zwłaszcza regionalnego systemu innowacji.

Słowa kluczowe: koncepcje rozwoju regionalnego, innowacje, środowisko innowacyjne, regionalny system innowacji.

1. Wstęp

Poznanie kompleksowego, spójnego i uniwersalnego mechanizmu rozwoju regionalnego należy do kluczowych wyzwań współczesnej regionalistyki. Próby podejmowane w tym zakresie wskazują na nieliniowe ewoluowanie poglądów i różne formułowanie fundamentów pozytywnych przeobrażeń. W ich zbiorze uwypukla się cykl produkcyjny, elastyczną produkcję, produkt podstawowy, kapitał ludzki, korzyści skali, popyt rynku wewnętrznego, koszty handlu, sieci współpracy itd. Wspólną częścią tych koncepcji wydają się być jednak innowacje. W obronę tej tezy (cel artykułu) wpisują się niniejsze rozważania, które zachowując logikę dociekań, po pierwsze, systematyzują teorie rozwoju regionalnego, po drugie, prezentują wybrane koncepcje rozwoju regionalnego z przełomu XX i XXI wieku, po trzecie, wskazują na obiektywną potrzebę uwzględniania innowacji w mechanizmach rozwoju każdej przestrzeni.

2. Pojęcie i klasyfikacja koncepcji rozwoju regionalnego

Koncepcje rozwoju regionalnego próbują uchwycić mechanizmy rozwoju terytorialnie wyodrębnionych przestrzeni (regionów) poprzez odpowiedni, przyjęty sposób kojarzenia warunków i czynników (źródeł, ***przyczyn***) zachodzących zmian z ich pozytywnymi, obserwowalnymi efektami (***skutkami***)[1]. Wariantowość tych przyczyn i skutków oraz algorytmów ich wiązania przekłada się na liczne modele odwzorowujące rzeczywiste lub postulowane procesy rozwojowe. Nawiązując do dylematu „*leseferyzm czy interwencjonizm w rozwoju regionalnym*"[2], można je usystematyzować w układzie klasycznych nurtów poglądowych. Pierwszy z nich opowiada się za rynkowymi regulatorami rozwoju (neoliberalizm), drugi natomiast uznaje interwencyjną politykę regionalną za podstawę pozytywnych przeobrażeń (neokeynesizm). Kompromisem tej polaryzacji są kompilacje rynkowych i interwencyjnych mechanizmów rozwoju regionalnego[3]. Wśród nich wyróżnia się koncepcje[4]:

- oryginalne, pierwotnie sformułowane, koncentrujące się na wyodrębnionych aspektach rozwoju regionalnego (np. teorie: lokalizacji, ośrodków centralnych, bazy ekonomicznej, biegunów rozwoju, dyfuzji innowacji, rozwoju endogenicznego),
- wtórne, poszerzające i/lub ulepszające swoje pierwowzory (np. kolejne koncepcje lokalizacyjne),
- spajające w większą całość odrębne teorie cząstkowe (np. koncepcja potencjału kontaktowego wiążąca elementy teorii lokalizacji, biegunów rozwoju oraz dyfuzji innowacji).

Oryginalne, wtórne i spajające koncepcje rozwoju regionalnego koncentrują się na rozpoznawaniu pierwotnych przyczyn działalności gospodarczej w przestrzeni lub identyfikowaniu procesów i czynników dynamizujących, alternatywnie przyczyniających się do stagnacji czy też regresu określonych obszarów, bądź wyszukiwaniu przyczyn zróżnicowania tempa wzrostu gospodarczego[5].

3. Wybrane koncepcje rozwoju regionalnego – krótka charakterystyka

Klasyfikowane, bezustannie opracowywane i modyfikowane koncepcje rozwoju regionalnego podlegają ciągłej ewolucji[6], ale jej przebieg nie ma charakteru linio-

---

[1] Por. T. Kudłacz, *Programowanie rozwoju regionalnego*, PWN, Warszawa 1999, s. 21.

[2] R. Brol, *Teoretyczne koncepcje rozwoju regionalnego*, [w:] *Metody oceny rozwoju regionalnego*, red. D. Strahl Wydawnictwo AE, Wrocław 2006, s. 22.

[3] Tamże, s. 22-23.

[4] Zob. T. Kudłacz, wyd. cyt., s. 23.

[5] Zob. E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo AE, Poznań 2004, s. 12.

[6] Ewoluowanie teoretycznych koncepcji rozwoju regionalnego wiąże się z ciągłym poszukiwaniem całościowego, spójnego i uniwersalnego ujęcia mechanizmu rozwoju regionalnego – zob. R. Brol,

wego. „Można ją przyrównać do splotu wielu wątków, biegnących w pewnych okresach względem siebie równolegle, czasem krzyżujących się, niekiedy zanikających i odradzających się po pewnym czasie w innych uwarunkowaniach i odniesieniach”[7]. Obecnie problem ten rozstrzyga się na rzecz teorii, które ogniskują się wokół elementów gospodarki opartej na wiedzy oraz rozwoju endogenicznego[8]. W ich obrębie istotną rolę odgrywają szeroko pojęte (tak w sensie procesu, jak i rezultatu) innowacje. Zmiany określane tym terminem są szczególnie widoczne na gruncie koncepcji (teorii): cyklu produkcyjnego, elastycznej produkcji, nowej teorii wzrostu, nowej geografii ekonomicznej, produktu podstawowego, terytorialnych systemów produkcyjnych oraz regionu uczącego się.

Teoria cyklu produkcyjnego opisuje rozwój gospodarczy regionów sekwencją inicjowaną powstawaniem nowych dóbr, rozwijaną ich doskonaleniem i zamykaną standaryzacją produkcji. Podstawą pozytywnych zmian są innowacje technologiczne i/lub nowatorskie produkty bądź usługi[9], które pojawiają się w regionach dysponujących odpowiednim potencjałem innowacyjnym w postaci ośrodków badawczych, infrastruktury intelektualnej, kapitału ryzyka oraz klimatu przedsiębiorczości[10]. Innowacyjność tych obszarów dodatkowo wzmaga własny, wymagający i zasobny portfel nabywców, *de facto* pozytywnie stymulujący popyt na nowe produkty lub usługi. Ich eksport na rynki zewnętrzne rozpoczyna się w fazie doskonalenia produktu[11], a wraz z upływem czasu, gdy dobra te obejmują standardowe procesy produkcyjne, mogą być one wytwarzane w regionach peryferyjnych (słabiej rozwiniętych)[12]. Zachętą do przestrzennej realokacji produkcji jest zwykle tańsza siła robocza.

Teoria elastycznej produkcji eksponuje wśród twórców (inspiratorów) rozwoju regionalnego podmioty reprezentujące sektor małych i średnich przedsiębiorstw (MSP). Ich zbiór łączą więzi kooperacyjne ukształtowane historyczną integracją regionalnej społeczności (wspólne wartości, wzajemne zaufanie) oraz terytorial-

---

wyd. cyt., s. 22 oraz Z. Strzelecki, *Polityka regionalna*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, red. Z. Strzelecki, PWN, Warszawa 2008, s. 81.

[7] G. Gorzelak, M. Smętkowski, *Rozwój metropolii w gospodarce informacyjnej: znaczenie układu globalnego i regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2005, nr 2(20), s. 5.

[8] Zob. S. Korenik, *Przestrzenne aspekty procesów rozwoju i wzrostu – skala regionalna i lokalna*, [w:] D. Korenik, S. Korenik, *Stosunki samorządowo-bankowe a rozwój społeczno-ekonomiczny w przestrzeni*, CeDeWu.pl Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007, s. 29.

[9] Zob. B. Skubiak, *Współczesne teorie wzrostu a decyzje inwestycyjne przedsiębiorstw regionu zachodniopomorskiego*, [w:] *Problemy rozwoju regionalnego*, red. R. Brol, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010, s. 324-325.

[10] Zob. Z. Makieła, *Przedsiębiorczość regionalna*, Difin, Warszawa 2008, s. 28.

[11] Zob. T. Grosse, *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2002, nr 1(8), s. 30.

[12] Zob. Z. Przygodzki, *Region i klasyczne teorie jego rozwoju*, [w:] J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu.pl Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007, s. 57.

nymi tradycjami przedsiębiorczości[13]. Sieć tych jednostek wykazuje szczególną zdolność i łatwość do szybkiego reagowania na potrzeby rynku. Przejawia się ona w elastycznym dostosowywaniu produkcji do zmieniających się gustów konsumenckich i nowinek technologicznych. Umiejętności tej towarzyszą procesy specjalizacji, co sprzyja obniżaniu kosztów transakcyjnych współpracy oraz generowaniu efektów synergii (wyższej efektywności grupy producenckiej niż prostej sumy jej pojedynczych podmiotów). Wszystko to przekłada się na pozycję konkurencyjną grupy, którą wzmacnia poszukiwanie i wykorzystywanie nisz rynkowych w gospodarce globalnej[14].

Nowa teoria wzrostu przyjmuje, że[15]:

- kapitał ludzki, tj. wartość zagregowanych zasobów produktywnych umiejętności ludności, wytwarza aspekty zewnętrzne oraz determinuje lokalne i regionalne procesy wzrostu,
- efekty rozlewania się wiedzy (*spillover*) technicznej między przedsiębiorstwami tworzą rozmaite sposobności jej wykorzystywania,
- wiedza techniczna wykazuje cechy dobra publicznego (niekoniecznie w czystej postaci),
- pozytywne aspekty zewnętrzne mają swoje źródło w rosnących efektach skali i mogą prowadzić do endogenicznych procesów wzrostu,
- kreacja nowej wiedzy zależy od zastosowanego kapitału ludzkiego oraz od dostępności zasobu takiej wiedzy.

W zbiorze tych założeń trwały, endogeniczny rozwój regionu uwarunkowany jest kumulowaniem się czynników wzrostu w postaci kapitału fizycznego i ludzkiego oraz innowacyjności technologicznej[16], a mechanizm pozytywnych zmian w przestrzeni opiera się na wiedzy (*knowledge*), efektach uczenia się przez działanie (*learning-by-doing*) oraz procesach rozlewania się wiedzy (*spillover*)[17]. Precyzując, działania inwestycyjne i produkcyjne jednostek gospodarczych wywołują efekty uczenia się prowadzące do postępu technicznego (wiedza jest produktem ubocznym inwestycji). Pojawiające się nowości, co trzeba zaznaczyć, nie są własnością pojedynczych podmiotów i mogą być wykorzystywane przez inne przedsiębiorstwa. Dyfuzja ta nie ma jednak wymownie określonego zasięgu. Promień rozprzestrzeniania się wiedzy zależy od branży, jej technologii, zaawansowania innowacyjnego oraz zorganizowania instytucjonalnego, choć często zamyka się w granicach regionu. Ponadregionalne rozlewanie się wiedzy (innowacji) jest możliwe,

[13] Por. Z. Strzelecki, wyd. cyt., s. 89.

[14] Zob. T. Grosse, wyd. cyt., s. 33.

[15] Por. E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne*…, s. 45.

[16] Zob. S. Korenik, wyd. cyt., s. 30.

[17] Zob. M. Markowska, *Innowacyjność w wybranych teoriach rozwoju regionalnego*, [w:] *Innowacyjność europejskiej przestrzeni regionalnej a dynamika rozwoju gospodarczego*, red. D. Strahl, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010, s. 22.

lecz wymaga zastosowania zasobów. Imitacja taka generuje koszty, ale są one niższe niż w przypadku innowacji kreatywnej[18].

Koncepcja nowej geografii ekonomicznej traktuje korzyści skali (m.in. związane z rozlewaniem się wiedzy), popyt rynku wewnętrznego i koszty handlu jako kluczowe, łączne siły sprawcze rozwoju regionalnego[19]. W jej ujęciu efekty lokalizacyjne (potencjał siły roboczej, rozlewanie się wiedzy, sieć dystrybucji i dostaw), wsparte korzyściami urbanizacyjnymi i rozmiarem lokalnego rynku (tzw. siły dośrodkowe), uzasadniają przestrzenną koncentrację przedsiębiorstw. Zjawisko to może być odwrócone (rozpad) lub ograniczone na skutek działania sił odśrodkowych, tkwiących w niemobilnych czynnikach produkcji (np. nadmiernie wysokich kosztach wynagrodzeń i/lub zakupu gruntów). Konfrontacja sił dośrodkowych i odśrodkowych prowadzi do jednego z dwóch stanów równowagi: symetrycznego z konwergencją lub asymetrycznego z dywergencją. Pierwszy z nich pojawia się, gdy przeważają siły odśrodkowe, co skutkuje wyrównywaniem międzyregionalnych dysproporcji rozwojowych, drugi zaś zachodzi, jeśli dominują siły dośrodkowe prowadzące do polaryzacji regionów[20].

Fundamentem *teorii produktu podstawowego* jest koncepcja (teoria) bazy ekonomicznej. W jej logice wzrost gospodarczy wyodrębnionych przestrzeni koreluje się z działalnością eksportową. Aktywności tej sprzyja sektor bazowy regionu (pierwotny), który warunkuje rozwój sektora wtórnego, tj. dostarczającego dobra i usługi na rzecz rynku wewnętrznego (wewnątrzregionalnego). Związek popytu zewnętrznego i wewnętrznego polega na tym, że dochody z eksportu podnoszą zapotrzebowanie na produkty (dobra, usługi) wytwarzane i konsumowane w granicach regionu[21]. Kluczową siłą sprawczą jego rozwoju jest stopniowa specjalizacja produkcyjna (*teoria produktu podstawowego*). Formułowany profil gospodarczy, koncentrujący się na wybranej grupie towarów, sprzyja obniżaniu kosztów transakcyjnych, doskonaleniu procesu produkcji i jakości wytwarzanych dóbr, co przekłada się na wysoki stopień ich konkurencyjności na rynkach zewnętrznych[22].

Terytorialne systemy produkcyjne (TSP) definiuje się jako „konfigurację zgrupowanych w bliskiej przestrzeni przedsiębiorstw, utrzymujących relacje między sobą i między środowiskiem, w którym działają”[23]. Spoiwem tej sieci są często niesformalizowane więzi, tradycje i umiejętności, a także wspólna strategia oraz harmonizacja działań na rzecz kumulatywnego rozwoju. Jej przejawem są m.in. platformy przepływu informacji, wymiany doświadczeń i wiedzy, które prowadzą do obniżenia kosztów transakcyjnych w grupie jednorodnych lub niejednolitych

[18] Zob. E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne*…, s. 46, 49.
[19] Zob. M. Markowska, wyd. cyt., s. 22.
[20] Zob. E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne*…, s. 41-42.
[21] Zob. Z. Makieła, wyd. cyt., s. 28.
[22] Por. R. Brol, wyd. cyt., s. 24 oraz S. Korenik, wyd. cyt., s. 30.
[23] I. Pietrzyk, cyt. za Z. Strzelecki, wyd. cyt., s. 89.

pod względem profilu produkcji przedsiębiorstw sektora MŚP. Firmy te, co ważne, elastycznie reagują na zmiany uwarunkowań rynkowych, a „oparcie TSP na innowacjach technologicznych (…) i elastycznej organizacji produkcji sprzyja rozwojowi działalności gospodarczej o dużej wartości dodanej i efektom pozytywnym dla rozwoju społeczno-ekonomicznego”[24]. Ich realny wymiar odsłaniają włoskie dystrykty przemysłowe (enklawy wzrostu) oraz anglosaskie *clusters*[25]. Współczesne grona[26] (grupy komplementarnych przedsiębiorstw i powiązanych z nimi instytucji[27]) zwracają szczególną uwagę na znaczenie wiedzy i umiejętności. Struktury te bazują na efektach synergii i sprzyjają innowacyjności.

Teoria regionu uczącego się podkreśla nowy, postfordowski paradygmat rozwoju, w którym znacząco zmieniają się relacje przedsiębiorstw z otoczeniem. Przejście od produkcji masowej do gospodarki opartej na wiedzy wychodzi poza granice możliwości pojedynczych podmiotów gospodarczych (wytwórczych, usługowych). Ich naturalnym wsparciem (dopełnieniem) powinien być region[28], ale musi on odzwierciedlać nowe standardy (zob. tab. 1).

Właściwości regionu uczącego się sprzyjają ciągłym zmianom, a zwłaszcza powstawaniu nowych rozwiązań technologicznych, organizacyjnych i marketingowych, zdobywaniu dotychczas nieopanowanych rynków, wchłanianiu nowych dziedzin działalności, a w konsekwencji nawet wyłamywaniu się z dotychczasowej ścieżki rozwoju[29]. Źródłem, a zarazem warunkiem takich przeobrażeń jest proces uczenia się, który obejmuje szerokie gremium podmiotów rozwoju regionalnego (przedsiębiorstwa, jednostki B+R, administrację publiczną, organizacje społeczne itp.) i polega „na wzajemnym oddziaływaniu i współpracy tych podmiotów poprzez stwarzanie warunków sprzyjających rozwojowi wiedzy i innowacji”[30]. Widoczny związek uczenia się i zmiany kształtuje rdzeń rozwoju regionu, tj. permanentną innowację kreowaną przez zasoby niematerialne (kwalifikacje, umiejętności, kompetencje).

---

[24] Z. Makieła, wyd. cyt., s. 31.

[25] Konstrukcje te – zdaniem I. Pietrzyk – można utożsamiać z terytorialnymi systemami produkcyjnymi, zob. E. Nowińska-Łaźniewska, *Relacje przestrzenne*…, s. 25.

[26] Używany w języku polskim termin *grona* można przyjąć za odpowiednik angielskiego wyrazu *clusters*, zob. K. Olejniczak, *Apetyt na grona? Koncepcja gron oraz koncepcje bliskoznaczne w teorii i praktyce rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 2(12), s. 62.

[27] Porter pod pojęciem *clusters* kryje „geograficzne skupiska wzajemnie powiązanych firm, wyspecjalizowanych dostawców, jednostek świadczących usługi, firm działających w pokrewnych sektorach i związanych z nimi instytucji (np. uniwersytetów, jednostek normalizacyjnych i stowarzyszeń branżowych) w poszczególnych dziedzinach, konkurujących między sobą, ale także współpracujących” – M.E. Porter, *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001, s. 246.

[28] Zob. A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 136.

[29] Por. K. Olejniczak, wyd. cyt., s. 61.

[30] Z. Strzelecki, wyd. cyt., s. 88.

Tabela 1. Charakterystyka regionu uczącego się[31]

Podstawa konkurencyjności	Przewaga konkurencyjna oparta na: – tworzeniu i wykorzystaniu wiedzy – ciągłym wprowadzaniu ulepszeń
System produkcji	– kreatywność – wiedza jako źródło wartości – synteza innowacyjności i produkcji
Struktura organizacyjna gospodarki	– sieci firm i dostawców jako źródło innowacji
Kapitał ludzki	– wykształceni pracownicy – stała poprawa jakości zasobów ludzkich – edukacja i szkolenia
Infrastruktura	– globalnie zorientowana infrastruktura techniczna i komunikacyjna – elektroniczna wymiana danych
System zarządzania	– wzajemnie zależne relacje – organizacja sieciowa – elastyczność przepisów

Źródło: R. Hassink, *What does the learning region mean for economic geography*, referat przedstawiony na kongresie RSA – Frankfurt/Oder, Germany, wrzesień 1997, cyt. za M. Herbst, *Przedsiębiorstwa „uczące się" w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2000, nr 2(2), s. 103.

4. Innowacje w mechanizmach rozwoju regionalnego

Przedstawione koncepcje i mechanizmy rozwoju regionalnego są jedynie fragmentem polemiki na łamach literatury przedmiotu, w której próbuje się uchwycić związek warunków i czynników (źródeł, *przyczyn*) zachodzących zmian z ich pozytywnymi efektami (*skutkami*) w regionie, ale ich zbiór wydaje się być wystarczający, by można było zauważyć stymulującą rolę innowacji w przeobrażeniach gospodarczych regionów[32]. W niektórych koncepcjach uznaje się je za zasadniczą siłę sprawczą rozwoju (np. teoria cyklu produkcyjnego), w innych zaś wymienia się w gronie kluczowych czynników wzrostu (np. teoria nowej geografii ekonomicznej), choć nie zawsze pierwszoplanowych (np. nowa teoria wzrostu). Niezależnie od tej niejednolitości przynajmniej pośrednio kategoryzuje się regiony. Miano wiodących, dynamicznie rozwijających się (centralnych) zyskują te spośród nich, w których pojawiają się nowości będące wyrazem absolutnej kreatywności prowadzącej do powstania i zastosowania pionierskich rozwiązań produktowych, procesowych lub organizacyjnych. Ich alternatywą są imitacje (adaptacje, kolejne zastosowania) właściwe regionom peryferyjnym, co łączy się z kwestią rozprzestrzeniania i wchłaniania innowacji. Problem ten dostrzega teoria cyklu produkcyjnego (realokacja przestrzenna procesów wytwórczych zestanda-

[31] Definicję regionu uczącego się na tle regionu produkcji masowej w formie analizy porównawczej zaproponował R. Florida, zob. R. Florida, *Toward the Learning Region*, „Futures" 1995, no. 5, s. 533.

[32] Konfrontując teorie i definicje rozwoju regionalnego, nietrudno zauważyć pewien dysonans. Koncepcje (teorie) koncentrują się w zasadzie na kwestiach związanych z rozwojem gospodarczym, a definicje podkreślają, że rozwój regionalny ma wymiar gospodarczy, społeczny i przyrodniczy.

ryzowanych produktów), nowej geografii ekonomicznej (konfrontacja sił odśrodkowych i dośrodkowych), ale schodzi on na plan dalszy w teorii wzrostu (nieprecyzyjne definiowanie strefy rozprzestrzeniania się wiedzy), by praktycznie ustąpić miejsca, uogólniając, endogenicznym źródłom rozwoju regionalnego w koncepcjach elastycznej produkcji, produktu podstawowego, terytorialnych systemów produkcyjnych oraz regionów „uczących się".

Innowacje, sumując dorobek współczesnych teorii rozwoju regionalnego, budują podstawę wszelkich pozytywnych przeobrażeń w regionie i nie dyskutuje się nad ich obecnością w mechanizmach rozwoju regionalnego. Pole debaty wypełniają ważniejsze, związane z nimi pytania:

- gdzie i jak powstają innowacje?
- kto je ma generować?
- jak przyspieszać tempo ich wytwarzania?
- co kształtuje i w jaki sposób zjawiska dyfuzji owych nowości?

Poszczególne teorie w zróżnicowany sposób odnoszą się do tych problemów, a ich szersze wyjaśnienie wydaje się łączyć z kategoriami środowiska innowacyjnego i regionalnego systemu innowacji.

Środowisko innowacyjne to „szczególnie złożona infrastruktura badawcza, kulturowa i instytucjonalna, która sprzyja dynamizowaniu i pojawianiu się innowacji"[33] w granicach określonej przestrzeni (terytorium) na bazie sieci relacji społecznych, w tym zwłaszcza nieformalnych. Więzi te kształtują się pod wpływem poczucia przynależności, lokalnej kultury i panujących zwyczajów, a ich zasadniczym przesłaniem jest generowanie efektów synergii wynikających m.in. z kolektywnego procesu uczenia się[34]. W tym wymiarze terytorium jawi się jako przyczyna i skutek synergii graczy[35], ale nie jest obszarem zamkniętym. Jego aktorzy, obok powiązań wewnątrzterytorialnych, kształtują więzi zewnętrzne, które otwierają środowisko innowacyjne na nieznane mu idee i wiedzę[36].

Kategoria środowiska innowacyjnego wydaje się mieścić w licznych teoriach rozwoju regionalnego. Środowisko to może sprzyjać powstawaniu nowych dóbr (koncepcja cyklu produkcyjnego), kreacji wiedzy (nowa teoria wzrostu, koncepcja nowej geografii), specjalizacji produkcyjnej (teoria produktu podstawowego), a także rozwojowi sieci małych i średnich przedsiębiorstw o elastycznej produkcji. Konfiguracji tej, co jaskrawsze, nie sposób pominąć, kształtując terytorialne systemy produkcyjne, gdyż jest ona ich naturalnym komponentem. W jej strukturze

---

[33] T. Markowski, *Teoretyczne podstawy rozwoju lokalnego i regionalnego*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, red. Z. Strzelecki, PWN, Warszawa 2008, s. 22.

[34] K. Olejniczak, wyd. cyt., s. 60.

[35] E. Nowińska-Łaźniewska, *Regionalne strategie innowacyjne wyzwaniem i szansą dla polskich regionów w kontekście procesów integracyjnych*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2002, nr 2-3, s. 93.

[36] Por. I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, PWN, Warszawa 2000, s. 49.

powstają i rozwijają się interakcje powiązane z procesem uczenia się, które warunkują materializację koncepcji regionów uczących się (rys. 1).

Regionalny system innowacji (RSI), podobnie jak środowisko innowacyjne, służy wspieraniu działalności innowacyjnej. W tym sensie RSI jest zorganizowanym oraz koordynowanym, całościowym i uporządkowanym układem tworzenia innowacji i wiedzy[37], który rozwija się w przestrzeni liczbą wariantów równą ilości tych struktur. Oznacza to, że powielanie tych samych rozwiązań w granicach różnych regionów nie jest możliwe, a każdy z nich, formułując system innowacji, musi uwzględniać własną specyfikę.

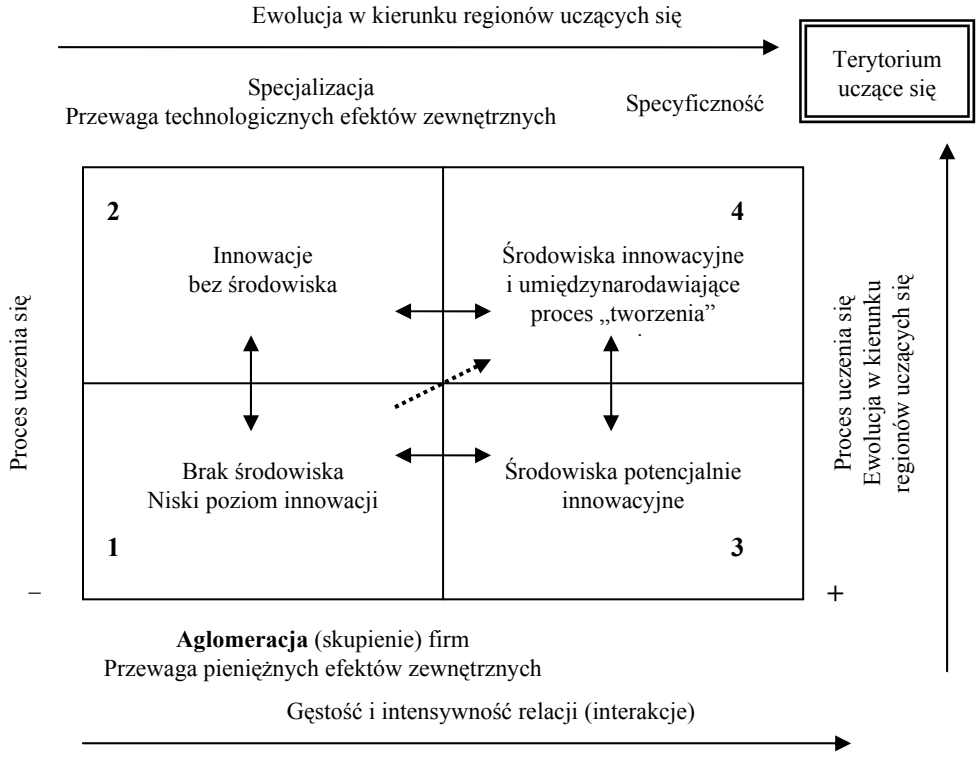

Rys. 1. Rodzaje i przekształcenia terytorialnych systemów produkcyjnych

Źródło: A. Jewtuchowicz, *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 155.

[37] K. Olejniczak, wyd. cyt., s. 61; Regionalny system innowacji nie ma jednoznacznie określonego wymiaru znaczeniowego, szerzej zob. D. Głuszczuk, *Regionalny system innowacji – definicja i identyfikacja podstawowych właściwości*, [w:] *Innowacyjność europejskiej przestrzeni regionalnej a dynamika rozwoju gospodarczego*, red. D. Strahl, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010, s. 158-161.

Unikatowe właściwości zazwyczaj dotyczą czynników historycznych, kulturowych oraz instytucjonalnych, a w szczególności sieci interakcyjnych powiązań, sposobu uczenia się czy też zdobywania wiedzy. Indywidualność terytorialnego systemu innowacji, choć już nie na zasadzie wyłączności, może się przejawiać także w źródłach finansowania nauki i badań (środki publiczne, prywatne lub partnerstwo publiczno-prywatne), wielkości przedsiębiorstw (mikro, małe, średnie, duże) i ich obszarów działalności (niskie lub wysokie technologie)[38]. Mozaika tych rozwiązań idealnie wpisuje się w koncepcję regionu uczącego się, ale przyjmując, że RSI jest wyższym stadium rozwoju środowiska innowacyjnego, nie można wykluczyć obecności tej struktury w innych teoriach rozwoju regionalnego. Wówczas budowana i rozwijana w ich ramach specyfika terytorium (np. w zakresie produktu podstawowego lub określonej gamy nowych dóbr), mimo różnych mechanizmów rozwoju, będzie w mniejszym lub większym stopniu nawiązywać do teorii regionu uczącego się.

5. Podsumowanie

Rozwój regionalny może być postrzegany i rozumiany na różne sposoby, ale jego naturę najpełniej wydaje się oddawać definicja rozwoju bytu i ewolucji istot żywych przystosowana do sfery działalności człowieka. W jej perspektywie kraje i regiony, analogicznie jak organizmy żywe, mają przechodzić od prostszych, mniej doskonałych do bardziej złożonych i lepszych form lub stanów[39]. *Rozwój* tak pojmowany ma postać modernizacji lub postępu, który dokonuje się w czasie względem przyjętej jednostki odniesienia (stan poprzedni), a jego motywy mogą leżeć w dążeniu do osiągnięcia ideału bądź wyrównywania różnic przestrzennych. Zarówno w jednym, jak i drugim przypadku pozytywne przeobrażenia wiążą się *de facto* z kreacją innowacji bądź jej dyfuzją. W tym kontekście każdy mechanizm rozwoju regionalnego może być materializowany w określonej przestrzeni (regionie), ale z uwzględnieniem jej specyfiki i potrzeby tworzenia absolutnych nowości i/lub wchłaniania zmian postrzeganych jako nowe i postępowe z punktu widzenia ich beneficjenta. Postulatom tym sprzyja kształtowanie środowiska innowacyjnego, a zwłaszcza regionalnego systemu innowacji.

---

[38] T. Markowski, wyd. cyt., s. 23.

[39] Zob. B. Domański, *Krytyka pojęcia rozwoju a studia regionalne*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2004, nr 2(16), s. 8. Koncentrując się wyłącznie na znaczeniu wyrazu *rozwój*, można przyjąć, że wyraża on „proces zmian obiektu oceniany pozytywnie z punktu widzenia określonego kryterium (lub zbioru kryteriów)" albo „proces przechodzenia obiektu od stanów mniej pożądanych (mniej pozytywnych, uznawanych za gorsze, mniej rozwiniętych, od form mniej doskonałych) do stanów bardziej pożądanych (bardziej pozytywnych, uznawanych za lepsze, bardziej rozwiniętych, do form bardziej doskonałych) z punktu widzenia określonego kryterium (lub zbioru kryteriów)". T. Borys, *Zrównoważony rozwój jako przedmiot pomiaru wskaźnikowego*, [w:] *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005, s. 26-27.

Literatura

Borys T., *Zrównoważony rozwój jako przedmiot pomiaru wskaźnikowego*, [w:] *Wskaźniki zrównoważonego rozwoju*, red. T. Borys, Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko, Warszawa-Białystok 2005.

Brol R., *Teoretyczne koncepcje rozwoju regionalnego*, [w:] *Metody oceny rozwoju regionalnego*, red. D. Strahl, Wydawnictwo AE, Wrocław 2006.

Domański B., *Krytyka pojęcia rozwoju a studia regionalne*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2004, nr 2(16).

Florida R., *Toward the Learning Region*, „Futures" 1995, no. 5.

Głuszczuk D., *Regionalny system innowacji – definicja i identyfikacja podstawowych właściwości*, [w:] *Innowacyjność europejskiej przestrzeni regionalnej a dynamika rozwoju gospodarczego*, red. D. Strahl, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010.

Gorzelak G., Smętkowski M., *Rozwój metropolii w gospodarce informacyjnej*: *znaczenie układu globalnego i regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2005, nr 2(20).

Grosse T., *Przegląd koncepcji teoretycznych rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2002, nr 1(8).

Herbst M., *Przedsiębiorstwa „uczące się" w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2000, nr 2(2).

Jewtuchowicz A., *Terytorium i współczesne dylematy jego rozwoju*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.

Korenik S., *Przestrzenne aspekty procesów rozwoju i wzrostu – skala regionalna i lokalna*, [w:] D. Korenik, S. Korenik, *Stosunki samorządowo-bankowe a rozwój społeczno-ekonomiczny w przestrzeni*, CeDeWu.pl Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007.

Kudłacz T., *Programowanie rozwoju regionalnego*, PWN, Warszawa 1999.

Makieła Z., *Przedsiębiorczość regionalna*, Difin, Warszawa 2008.

Markowska M., *Innowacyjność w wybranych teoriach rozwoju regionalnego*, [w:] *Innowacyjność europejskiej przestrzeni regionalnej a dynamika rozwoju gospodarczego*, red. D. Strahl, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010.

Markowski T., *Teoretyczne podstawy rozwoju lokalnego i regionalnego*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, red. Z. Strzelecki, PWN, Warszawa 2008.

Nowińska-Łaźniewska E., *Regionalne strategie innowacyjne wyzwaniem i szansą dla polskich regionów w kontekście procesów integracyjnych*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2002, nr 2-3.

Nowińska-Łaźniewska E., *Relacje przestrzenne w Polsce w okresie transformacji w świetle teorii rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo AE, Poznań 2004.

Olejniczak K., *Apetyt na grona*? *Koncepcja gron oraz koncepcje bliskoznaczne w teorii i praktyce rozwoju regionalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne" 2003, nr 2(12).

Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, PWN, Warszawa 2000.

Porter M.E., *Porter o konkurencji*, PWE, Warszawa 2001.

Przygodzki Z., *Region i klasyczne teorie jego rozwoju*, [w:] J. Chądzyński, A. Nowakowska, Z. Przygodzki, *Region i jego rozwój w warunkach globalizacji*, CeDeWu.pl Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007.

Skubiak B., *Współczesne teorie wzrostu a decyzje inwestycyjne przedsiębiorstw regionu zachodniopomorskiego*, [w:] *Problemy rozwoju regionalnego*, red. R. Brol, Wydawnictwo UE, Wrocław 2010.

Strzelecki Z., *Polityka regionalna*, [w:] *Gospodarka regionalna i lokalna*, red. Z. Strzelecki, PWN, Warszawa 2008.

INNOVATION IN MODERN CONCEPTS OF REGIONAL DEVELOPMENT

Summary: Devised and modified concepts of regional development are the subject of constant evolution. Its course, however, is not linear. As a result, there is no one, integral, homogenous and universal recipe for the initiation and reinforcement of developmental processes in the region. Entities that shape the processes may choose different trajectories of positive transformations. Currently the problem seems to favour the theories that focus around the elements of economy which are based on knowledge and endogenous development. Within them, broadly understood innovation plays an important role. In this context, each mechanism of regional development can be materialised in a given space (region). Its specificity and the need to create and implement innovation must be taken into consideration. Such claims are facilitated by forming an innovative environment, especially a regional system of innovation.

Keywords: concepts of regional development, innovations, innovative, environment, regional innovation system.